

MUHAMED A. MUJIĆ

JEDNA BUJURULDIJA¹⁾ HUSEJIN-BEGA GRADAŠČEVIĆA

Kod nas se dosta pisalo o otporu Bosanaca protiv sultanovih reformi početkom četvrtog decenija prošlog vijeka pod rukovodstvom kapetana Husejin-bega Gradašćevića. Iako su nekolike studije napisane o ovome otporu i o Husejin-begovoj ulozi u njemu, dosada nije objavljen nijedan turski dokument koji se odnosi na te događaje. Istina, samo je na jednom mjestu²⁾ uzgred ukazano na neke Husejin-begove bujuruldijske i ostalo je na tome. To su one bujuruldijske, čiji se zvanični prepisi nalaze u sidžilima sarajevskog kadije iz godine 1246 i 1247 po Hidžri (1831 i 1832 godine).³⁾

U našoj nauici nije bilo spomena o bujuruldijskoj koju je Husejin-beg uputio livanjskom kapetanu Ibarhim-begu Firdusu, livanjskom i duvanjskom kadiji, kapetanu Mehmed-begu i ostalim prvacima dne 21 ševala 1247 godine po Hidžri. Smatramo da bi publikovanje ove bujuruldijske bilo od interesa za našu nacionalnu istoriju, ne zbog toga što bi to bio prvi objavljeni turski dokument o spomenutom otporu, već što bi se na osnovu bujuruldijske mogli izvesti neki zaključci koji bi možda još više pridonijeli osvjetljavanju Husejin-begove ličnosti kao političara i rukovodioca borbe protiv provođenja sultanovih reformi. Možda nam ova bujuruldijska više nego i jedan drugi dokument ukazuje na svu zaoštrenost odnosa između bosanskih velikaša, na čelu sa Husejin-begom Gradašćevićem i hercegovačkih prvaka, na čelu sa Alijagom Rizvanbegovićem, koji su se stavili na pozicije sultanove politike.

Iz tih razloga smatramo potrebnim da objavimo ovu bujuruldijsku.

Original bujuruldijske nalazi se u Arhivsko-istoriskom odjeljenju Orientalnog instituta, Akta turcica br. 4771.

Veličine je 31×47,5 cm. Ovaj dokument ne počinje invokacijom⁴⁾ kao što je to česta pojava kod turskih isprava. Od desne ivice bujuruldijske do samog teksta ostavljen je prazan prostor od 4,5—5 cm. Tekst je napisan hat' divanijom (pismo dvorske kancelarije). Slova su krupna i čitka, ali za dešifrovanje teksta ipak je potrebno neko paleografsko znanje. Tekst bujuruldijske skupa s datumom, koji je posebno napisan, iznosi 19 redaka. Retci su, kao što je redovna pojava kod bujuruldijske, koso napisani.

Dokument je na nekoliko mjesta od vlage oštećen, a i sami tekst je na jednome mjestu oštećen. To je prva riječ u šestom redu, koju nismo mogli dešifrovati. Bujuruldijska je na nekoliko mjesta pocijepana usljed pregibanja. Na poleđini bujuruldijske nema nikakvih bilježaka iz kojih bi mogli zaključiti kome je ona pripadala.

¹⁾ Bujuruldijska je naređenje izdano od valije.

²⁾ Hamdija Kreševljaković — kalendar »Napredak« — Sarajevo 1932 g. — Husejin kapetan Gradašćević, str. 118.

³⁾ Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo — Sidžil, br. 69 i 70.

⁴⁾ U turskim ispravama invokacija se obično stavlja iznad samog teksta, a izražava se ličnom zamjenicom »Huve« = On (Misli se Allah).

U samoj bujuruldji ni na jednom mjestu nemamo izričitog spomena da joj je Husejin-beg izdavač. Ali ipak indirektnim putem smo došli do zaključka da ju je Husejin-beg izdao.

Kao što smo spomenuli bujuruldija je datirana 21 ševalom 1247 godine po Hidžri, što odgovara 24 martu 1832 godine. A poznato je da je u to vrijeme Husejin-beg bio bosanski vezir, koji vlada od oktobra 1831 do 5 juna 1832 godine. Prema tome ova bujuruldija potječe od Husejin-bega.

Osim toga o kraju bujuruldije, kada je riječ o načinu njenog izdavanja, stoji sljedeći stav: *bilistikal divan-i eyaleti Bosnadan işbu buyuruldu tahrir ve isdar olunmuşdur*. Ovaj tekst našli smo u svim Husejin-begovim bujuruldijama.

Opće je poznato da je u ovo vrijeme Husejin-beg vodio borbe protiv hercegovačkih velikaša i da se tada na njegovoj strani Firdus borio protiv Rizvanbegovića oko Stoca. Tako smo sada u situaciji da utvrđenom istoriskom činjenicom, da je Firdus vodio borbu protiv Rizvanbegovića, koja je poduzeta na osnovu ove bujuruldije, dokazujemo da je Husejin-beg stvarni izdavač te bujuruldije.

Jedan je od osnovnih principa, koje je utvrdila turska diplomatika, da umjesto potpisa na bujuruldijama stoji otisnut izdavačev pečat. U gornjem desnom uglu ove bujuruldije, upravo na onom mjestu gdje kod bujuruldija stoji otisnut izdavačev pečat, isječeno je. Izgleda da je neki prijatelj starina i rijetkosti odatle isjekao otisnuti pečat. Našoj naučnoj javnosti poznat je Husejin-begov pečat koji je on kao vezir otiskivao na bujuruldije.⁵

Tekst bujuruldije glasi:

Kidvet-ul-emâsil ve-l-akrân seraskerlık unavniyle Istolçe üzerine memur olan İhlevne kapudanı seadetlü Firdusî İbrahim-beğ — zide kadruhu — ve şerayi-i şiar İhlevne ve Dumna kadıları faziletlü efendiler — zide fadluhum — ve mefahir-ul- emâsil ve-l-akrân mir-i mumailihin maiyyetine tarafımızdan memur kılınan kapudanı Mehmed-beğ ve bilumum vucûh-ı ehalileri ve iş erleri — zide kadruhum — inha olunurki:

Umurı diniyyei hayriyyeye dair vukubulan ittifak-ı eyalete izhar-ı mugayeret ve ikad-ı nairei fitne ve fesade mücaheret ederek Hersenk⁷ kazaları fukarasının gaili kesiersine dûçar ile pazdei hasar olmalarına müeddi olan fesadata ibtidar eden Istolçeli Ali-ağanın hiyanet ve şekaveti nevecihle olmuş . . .⁸ cümnenizin mâlumi olmaktan naşi vucud-ı habaset âlûdenin kaldırılması hususuna sıdkıyla teşebbüs olunması cümleye farz-ı ayn mesabesinde olup olvecihle Istolçe ehalisi dahi hain-i merkumdan teberrud ve dilgir ve kazahayı mezkur⁹ ehalileriyle hazır ve müheyya bulunarak bu taraftan askerimizin vuruduna arzukeş ve muntazır üzre oldukları bu defa huzurumuz za tevarud eden mükâtebatlarından müsteban olmanın olvecihle kazalarımızdan tiz elden külliyetlü askerinin ihrac ve serasker mumailihin maiyyetine iltihakan Istolçe üzerine sevk ve irsal olunması emr-i vucuptan edüğü sizler ki muhatabun mumailihim siz mâlumlarınız oldukta derhal ve bila ihmal kazalarınızdan mümkün mertebe

⁵) Riza Muderizović — Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1916 g. str. 29 i 30.

⁶) U tekstu stoji »kapudanı«, a treba »kapudan«.

⁷) Začudo je da se skoro u svim Husejin-begovim bujuruldijama za Hercegovinu upotrebljava izraz »Hersenk«, Jedino smo u prepisu njegove jedne bujuruldije naišli da pravilno stoji »Hersek«. (Gazi Husrev-begova biblioteka, sidžil 69, str. 90).

⁸) Na ovome mjestu dokumenat je od vlage oštećen te ovu riječ nismo mogli dešifrovati.

⁹) U tekstu stoji »kazahayı mezkur«, a treba »kazahayı mezkure«.

cenkaver ve güzide askeri ihrac ve mir-i mumaileyhin maiyyetine ilhakan mahall-i memurei mezbûre sûrat-ı şıtab ve şeciane ve delirane muhaceme ve muharebesiyle kahr ve tenkiline musaberet ve sen ki mir-i mumaileyh — sin sen dahi Ihlevne ve Dumna ve Glamoç ve bilcümle Hersenk kazalarının mürettep olan askerleri üzerine serasker nasb olunmuş olduğunu¹⁰ bilüp vusul-u buyuruldumuzda biran ve bir dakika tehirine tecviz etmeyerek asakir-i merkumei maiyyetine bi-l-istishab mahall-i memurei mezkure sarian müsareat ve lazimei vecihle hain-i merkumun kahr ve tedmirine sarf-ı gencinei makderet ve hilafından ittika ve mubaadet ve lazim-ul-inha olan umur ve hususati peyderpey huzurumuza inhaya mubadêret eylemek babında bi-l-istiklal divan-ı eyalet-i Bosnadan işbu buyuruldu tahrir ve isdar ve ile irsal olunmuştur.

Bimennihi teala vusulunda gerekdir ki ber muceb-i buyuruldu amel ve hareket ve hilafından tehaşa ve mücanebet eyleyesiz — deyu buyuruldu.

Fi 21 l (şeval) sene 247 (= 1247).

Prevod

Uzoru svoga društva, sretnom livanjskom kapetanu Ibrahim-begu Firdusu, koji je s titulom seraskera upućen na Stolac — neka mu se poveća vrijednost — poznavaoćima šeriata, vrloј gospodi kadijama livanjskog i duvanskog kadiluka — neka ime se poveća vrlina — ponosu svoga društva, kapetanu Mehmed-begu, koji je s naše strane dodijeljen spomenutom zapovjedniku, svim narodnim prvacima i ljudima od zvanja — neka im se poveća vrijednost — stavlja se do znanja sljedeće:

Budući da vam je svima poznato kako je došlo do izdajstva i odmetništva Alijage Stočevića, koji se, pokazujući da se ne slaže sa sporazumom Ejaleta, koji je donesen u stvarima općih vjerskih interesa, usuđuje da raspiri vatru smutnje i nereda i da takvim postupkom dovodi da sirotinja hercegovačkih kadiluka pada u mnoge nevolje i da joj se nanosi šteta, to je dužnost svakog pojedinca da se svojski založi da se ta prljava rabota otkloni. Pošto smo iz pisama, koja nam ovaj put stižu od Stočana, saznali da su i oni ohladili i glavu okrenuli od imenovanog izdajnika, da su gotovi i spremni da se (bore) na strani stanovnika spomenutih kadiluka i da priželjkuju dolazak naše vojske, to je neophodno potrebno da iz svojih kadiluka na brzu ruku mobilizete što više vojske, stavlajući je pod komandu imenovanog seraskera, da se uputi i pošalje na Stolac.

Vi imenovani, kojima se upućuju ove riječi, kada vam ovo bude stavljeno do znanja, odmah i bez oklijevanja iz svojih kadiluka mobilizete što je moguće više hrabrih i izabranih vojnika, stavlajući ih pod komandu imenovanog zapovjednika (da se) najhitnije (upute) na spomenuto odredište. Ustrajte u hrabrim i srčanim akcijama i borbama da ih potpuno dotučete.

I Ti imenovani zapovjedniče, znaj da si postavljen seraskerom regularne vojske livanjskog, duvanskog, glamočkog i svih hercegovačkih kadiluka. Kad naša bujuruldija stigne, neka se spomenuta vojska stavi pod Tvoju komandu i hitno je, bez i jednog časka i minuta odgađanja, povedi na spomenuto odredište. Uloži sve raspoložive snage da bi kako treba dotukli spomenutog izdajnika, a čuvaj se i izbjegavaj da ne napraviš nešto, što je protivno ovoj bujuruldiji. Nastoj da nas istog časa izvjestiš o svemu što je potrebno.

¹⁰⁾ U tekstu stoji »oldüğini«, a treba »oldüğunu«.

U tu svrhu je Divan Bosanskog ejaleta samostalno napisao i izdao ovu bujuruldiyu i po... je poslao. Kad' božjom pomoću ova bujuruldiya stigne, potrebno je, da po njoj postupite, a da budete oprezni i da se čuvate da ne napravite što je protivno njoj.

Dne 21 ševala (1)247 godine = 24 marta 1832 godine

Cijela bujuruldiya napisana je oštrim tonom. Svaki njen stav odiše Husejin-begovom srdžbom prema Rizvanbegoviću. Sve su misli izražene logičkim redosljedom. Ako, međutim, tekst proučimo sa stilističke tačke gledišta, doći ćemo do zaključka da ova strana bujuruldiye nije baš u potpunosti uspjela. Kao primjer uzimamo rečenicu koja počinje riječima: umur-i diniyyei hayriyyeye dair... To je jedna komplicirana složena rečenica kojoj je vrlo teško dati prevod na našem jeziku. Osim toga bujuruldiya ima nekoliko manjih grešaka na koje smo u bilješkama ukazali.

U početku bujuruldiye konstatovano je da je opće poznato kako se je Alijaga Rizvanbegović suprostavio Husejin-begovom pokretu i protiv njega poveo borbu. Naglašeno je da je hercegovačko stanovništvo pretrpjelo mnoge štete od tih borbi. I zbog takve Rizvanbegovićeve politike, koja je imala za posljedicu velika ljudska i materijalna stradanja Hercegovaca, Husejin-beg ga naziva izdajnikom. Ova nam činjenica svjedoči o svoj zaoštrenosti i neprijateljstvu koje je postojalo između bosanskih i hercegovačkih velikaša.

Pošto je tako Husejin-beg ukazao na izdajničku ulogu Rizvanbegovića, on poziva livanjskog i duvanjskog kadiju i ostale uglednike da u što većem broju dignu vojsku protiv Rizvanbegovića. On je naglasio da je obavezna dužnost svakog pojedinca da se svojiski bori kako bi se uklonio taj nevaljalac.

Obzirom da je u bujuruldiyi ubjedljivo prikazana izdajnička uloga i štete koje je Rizvanbegović nanio Hercegovcima, a da im Husejin-beg kao bosanski vezir koji je likvidirao mnoge nezadovoljnike upućuje poziv na borbu, moglo bi se pretpostaviti da je sve to moglo biti dovoljno da se mase psihički pripreme i pokrenu na borbu. No, izgleda da Husejin-beg nije u to vjerovao. Zato je on našao za potrebno da se posluži jednim političkim manevrom, koji bi narod još više pridobio za borbu. Naime, on u bujuruldiyi izvještava da je iz pisama koja dobiva od Stočana saznao da su i oni ohladili od Rizvanbegovića i da su ga napustili. Istodobno naglašava da su Stočani spremni da se skupa s njima bore protiv Rizvanbegovića i da žele i očekuju dolazak njihove vojske.

Iz ovoga stava bujuruldiye saznajemo o potajnim Husejin-begovim vezama sa Stočanima. Njegovo političko oko uvidjelo je da bi u Stočanima mogao imati svoga dobrog saveznika u borbi za osvajanje Stoca, glavnog uporišta njegovih protivnika i za obaranje moći Rizvanbegovića.

U čestim borbama koje je Rizvanbegović vodio protiv Husejin-begova pokreta baš su Stočani najviše štete pretrpjeli. Da nije ništa drugo, već samo one nekolicke ljute borbe za Stolac! Takvi veliki gubici i stradanja Stočana imali su za posljedicu stvaranje ogorčenja prema Rizvanbegoviću i njegovoj politici. I eto to nezadovoljstvo Husejin-beg je mislio iskoristiti u svoje svrhe. Ali se u tome prevario, jer pohod na Stolac ni ovoga puta nije uspio.¹¹

¹¹⁾ Drag. M. Pavlović — Pokret u Bosni i u Albaniji protivu reforama Mehmeda II., Beograd 1913. — str. 25.

قوت اللوس طاروقان اسرار الهمزة وكونه كسوة لوزية نادر الوجود والهامه فقولان سائر فروع الابل الهمزة نيز فدره
 فذل في شمار الهمزة وكونه قضاكه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه قضيه
 طرفي موقوف في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 وقولان الانتقاد الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 هو جاريه باز هم الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 وجب جازي في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 لادب الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 على كونه وروية نيز قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 لادب الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 جنك اور وكونه كسوة لوزية نادر الوجود والهامه فقولان سائر فروع الابل الهمزة نيز فدره
 ١٧٥ وكونه كسوة لوزية نادر الوجود والهامه فقولان سائر فروع الابل الهمزة نيز فدره
 منب اوله على كسوة لوزية نادر الوجود والهامه فقولان سائر فروع الابل الهمزة نيز فدره
 جوبز الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 مرفوعه في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة
 يدريه موقوفه في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة

حتى وجب الهمزة
 في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة في قولان محببا والبعلا وجه الهمزة

Ima još jedan interesantan politički momenat u Husejin-begovoj bujuruldiji. Naime, Husejin-beg je ovoga puta za seraskera pohoda na Stolac postavio livanjskog kapetana Ibrahim-bega Firdusa, što je vrlo čudno. Pozanto je da se Firdus u početku ovoga vrenja u Bosni i Hercegovini po strani držao, ne pristupajući ni na jednu ni na drugu stranu, vodeći politiku čekanja. I zbilja, kada je uvidio da hercegovački velikaši pod svojom vlašću drže veći dio Hercegovine, tek tada je prišao na stranu Rizvanbegovića i uzeo učešća u borbama kod Nevesinja protiv Husejin-begovih ljudi.¹² A eto nakon nekoliko mjeseci začudo vidimo da je Husejin-beg tog istog Firdusa imenovao za komandanta svoje vojske. Izgleda da je Husejin-begovo političko oko u Firdusu vidjelo čovjeka bez političke dosljednosti, koga bi jednim ovakvim visokim imenovanjem mogao pridobiti za svoju stvar, a oslabiti moć hercegovačkih velikaša. Kasniji događaji su još više dokazali da je Firdus bio politički beskičmenjak, koji se okretao kako bi koji vjetar duvnuo.

UNE BOUYOUROULDOU DE HUSEIN BEY GRADAŠČEVIĆ

L'auteur publie une bouyourouldou de Husein bey Gradaščević que celui-ci adressait en l'an 1832 aux cadis de Douvno et Livno et au capitaine de Livno Ibrahim bey Firdus. Par cette bouyourouldou est ordonnée la mobilisation des troupes qui sous le commandement de Ibrahim bey Firdus doivent être expédiées contre Ali aga Rizvanbegović. Ce document jette un peu plus de lumière sur la personnalité de Husein bey Gradaščević comme dirigeant de la résistance contre les réformes du sultan en Bosnie. Dans ce travail sont présentés le texte et la traduction de la bouyourouldou avec les remarques indispensables.

¹²) Isto — str. 47.